

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
CARL OTTO LENZ
της 21ης Μαρτίου 1996 *

A — Εισαγωγή

1. Η παρούσα υπόθεση αφορά το ζήτημα αν ένα κράτος μέλος, το οποίο χορηγεί οικονομική βοήθεια σε ενδεείς πολίτες, ώστε να μπορέσουν να αναλάβουν τα έξοδα κηδείας, παραβαίνει το κοινοτικό δίκαιο, όταν εξαρτά τη χορήγηση του επιδόματος αυτού από την προϋπόθεση τελέσεως της κηδείας εντός αυτού του κράτους μέλους.

2. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι αρχές έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν ότι, σε περίπτωση θανάτου, πραγματοποιείται τουλάχιστον μια απλή ταφή ή αποτέφρωση. Όπως προκύπτει από τις παρατηρήσεις της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, η εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής συνίσταται κυρίως στη φροντίδα από τις τοπικές αρχές της ταφής ή της αποτεφρώσεως, εφόσον δεν υπάρχει κανένα άλλο πρόσωπο για να την αναλάβει. Πέραν της υποχρέωσης αυτής, υπάρχει η δυνατότητα χορηγήσεως οικονομικής βοήθειας στα πρόσωπα που έχουν δηλώσει ότι είναι πρόθυμα να φροντίσουν για την κηδεία. Η παροχή αυτή ονομάζεται funeral payment (στο εξής: επίδομα κηδείας).

3. Οι διατάξεις που διέπουν τις προϋποθέσεις κήσεως του δικαιώματος για

επίδομα κηδείας περιέχονται στη Social Fund (Maternity and Funeral Expenses) Regulations 1987¹ [κανονιστική απόφαση του 1987 περί ταμείου κοινωνικών παροχών (δαπάνες μητρότητας και κηδείας)].

4. Η χορήγηση της παροχής αυτής προϋποθέτει, μεταξύ άλλων, ότι ο αιτών αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλει τα έξοδα της κηδείας. Επιπλέον, πρέπει να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις ενδεώς οι οποίες είναι άνευ σημασίας εν προκειμένω². Η βασική όμως προϋπόθεση για τη χορήγηση της παροχής είναι η τέλεση της κηδείας στο Ηνωμένο Βασίλειο³.

5. Το επίδομα κηδείας ανέρχεται — με την επιφύλαξη του άρθρου 8 και του μέρους IV της προαναφερθείσας κανονιστικής αποφάσεως⁴ — σε ένα ποσό το οποίο επαρκεί για την κάλυψη των «βασικών δαπανών» που απαριθμούνται στην κανονιστική απόφαση. Στις δαπάνες αυτές περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων,

«α) τα έξοδα για τα αναγκαία έγγραφα,

1 — SI 1987, αριθ. 481. Η κανονιστική αυτή απόφαση εκδόθηκε βάσει του άρθρου 32 του Social Security Act (νόμου περί κοινωνικής ασφαλίσεως) του 1986. Όπως προκύπτει από τις παρατηρήσεις της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου, η διάταξη αυτή έχει πλέον ενσωματωθεί στο άρθρο 138 του Social Security Contributions and Benefits Act (νόμου περί εισφορών και παροχών κοινωνικής ασφαλίσεως) του 1992.

2 — Π.χ., η παροχή χορηγείται αν ο αιτών λαμβάνει εισοδηματική ενίσχυση, οικογενειακό επίδομα, παροχές λόγω ανικανότητας προς εργασία ή επίδομα στέγης (βλ. άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο α, περίπτωση ι, της εν λόγω κανονιστικής αποφάσεως).

3 — Άρθρο 7, παράγραφος 1, στοιχείο ε, της κανονιστικής αποφάσεως.

4 — Οι διατάξεις αυτές αφορούν τον συνυπολογισμό ορισμένων ποσών που έχει στη διάθεσή του ο αιτών για την κηδεία (π.χ., περιουσιακά στοιχεία που υπερβαίνουν ορισμένο ποσό).

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

b) τα έξοδα για ένα συνηθισμένο φέρετρο και, σε περίπτωση αποτεφρώσεως, τα έξοδα για μια συνηθισμένη τεφροδόχο» και

Ο'Flynn, ο κύριος λόγος για την πραγματοποίηση της ταφής στην Ιρλανδία και όχι στο Ηνωμένο Βασίλειο ήταν τα έξοδα.

«f) οι τυχόν πρόσθετες δαπάνες που απαιτούνται συνεπεία των θρησκευτικών πεποιθήσεων του θανόντος, μέχρι του ποσού των 76 λιρών στερελινών (UK£)»⁵.

6. Ο Ο'Flynn είναι Ιρλανδός υπήκοος, που κατοικεί στο Ηνωμένο Βασίλειο από το 1944. Εργάστηκε στη χώρα αυτή ως μισθωτός μέχρι το 1982, οπότε συνταξιοδοτήθηκε. Ο γιός του απεβίωσε το 1988. Ο Ο'Flynn ελάμβανε τότε από το Ηνωμένο Βασίλειο σύνταξη γήρατος, σύνταξη προβλεπόμενη από επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σύστημα και επίδομα στέγης.

8. Την 1η Σεπτεμβρίου 1988 ο Ο'Flynn ζήτησε να του χορηγηθεί επίδομα κηδείας. Κατά το αιτούν δικαστήριο, ο Ο'Flynn δικαιούνταν να υποβάλει την αίτηση αυτή, δεδομένου ότι ελάμβανε μια από τις παροχές (δηλαδή το επίδομα στέγης), από τις οποίες εξαρτάται η χορήγηση του εν λόγω επιδόματος. Ωστόσο, στις 15 Νοεμβρίου 1988 η αίτησή του απορρίφθηκε από έναν Adjudication Officer, με το αιτιολογικό ότι η κηδεία είχε τελεστεί εκτός του Ηνωμένου Βασιλείου. Ο Ο'Flynn προσέφυγε κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Social Security Appeal Tribunal, το οποίο, στις 17 Ιουλίου 1989, επικύρωσε την απόφαση του Adjudication Officer. Ο Ο'Flynn άσκησε ένδικο μέσο κατά της αποφάσεως αυτής ενώπιον του Social Security Commissioner, ο οποίος απέρριψε το ένδικο αυτό μέσο στις 8 Μαρτίου 1991. Ο Ο'Flynn άσκησε περαιτέρω ένδικο μέσο ενώπιον του Court of Appeal, το οποίο, στις 5 Αυγούστου 1992, εξαφάνισε την απόφαση του Social Security Commissioner λόγω παραβάσεως νόμου και ανέπεμψε την υπόθεση στον Social Security Commissioner προς επανεκδίκαση.

7. Ο Ο'Flynn ανέλαβε την υποχρέωση να καταβάλει τις δαπάνες της κηδείας του γιού του. Η θρησκευτική τελετή έγινε στο Ηνωμένο Βασίλειο, αλλά η ταφή έγινε σε οικογενειακό τάφο στη Δημοκρατία της Ιρλανδίας. Στα πρακτικά του προέδρου κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη ενώπιον του Social Security Appeal Tribunal⁶ εκτίθεται ότι, κατά τους ισχυρισμούς του

9. Στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον του Social Security Commissioner, ο Ο'Flynn επικαλέστηκε το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68 του Συμβουλίου, της 15ης Οκτωβρίου 1968, περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων στο εσωτερικό της Κοινότητας⁷. Η διάταξη αυτή προβλέπει ότι οι εργαζόμενοι υπήκοοι άλλων κρατών μελών απολαμβάνουν στο κράτος μέλος εντός του οποίου εργάζονται των «ιδίων κοινωνικών και φορολογικών

5 — Άρθρο 7, παράγραφος 2, της κανονιστικής αποφάσεως.

6 — Βλ. συναφώς και την παράγραφο 8.

7 — ΕΕ εκδ. έκδ. 05/001, σ. 33.

πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους». Μεταξύ των διαδίκων της κύριας δίκης δεν αμφισβητείται ότι το εν προκειμένω επίμαχο επίδομα κηδείας συνιστά κοινωνικό πλεονέκτημα υπό την έννοια της διατάξεως αυτής.

10. Ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, ο O'Flynn υποστήριξε ότι η εξάρτηση και μόνο της καταβολής του επιδόματος κηδείας από την προϋπόθεση τελέσεως της κηδείας στο Ηνωμένο Βασίλειο συνιστά δυσμενή διάκριση. Επικουρικώς, ο O'Flynn ισχυρίστηκε ότι συντρέχει δυσμενή διάκριση όταν οι υπήκοοι άλλου κράτους μέλους, κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων και εφόσον ενεργούν ευλόγως, έχουν λιγότερες πιθανότητες να λάβουν την παροχή απ' ό,τι οι υπήκοοι του Ηνωμένου Βασιλείου. Ο O'Flynn υποστήριξε ότι τούτο συμβαίνει έστω και αν οι υπήκοοι ενός μόνο άλλου κράτους μέλους υφίστανται δυσμενή διάκριση.

11. Ο καθού της κύριας δίκης (στο εξής: καθού) ισχυρίστηκε ότι υφίσταται δυσμενή διάκριση μόνον εφόσον, αν ληφθούν υπόψη όλες οι περιστάσεις, συμπεριλαμβανομένων των εθιμικών και πολιτιστικών επιταγών, είναι αδύνατη ή ουσιωδώς δυσχερέστερη στην πράξη η πλήρωση της επίμαχης προϋποθέσεως από τους υπηκόους άλλων κρατών μελών. Ο καθού υποστήριξε ότι η ύπαρξη δυσμενούς διακρίσεως μπορεί να γίνει δεκτή, μόνο αν η πλήρωση της προαναφερθείσας προϋποθέσεως είναι δυνατή μόνο από ένα *σημαντικά* χαμηλότερο ποσοστό υπηκόων άλλων κρατών μελών απ' ό,τι υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου. Εν προκειμένω πρέπει να ληφθούν υπόψη *όλα* τα κράτη μέλη. Ο O'Flynn δεν θα μπορούσε εν πάση περιπτώσει, να επικαλεστεί ενδεχόμενη δυσμενή διάκριση, δεδομένου ότι η απόφασή του για την τέλεση της ταφής στην Ιρλανδία στηριζόταν αποκλειστικά σε οικονομικούς λόγους.

12. Κατά συνέπεια, ο Social Security Commissioner υπέβαλε στο Δικαστήριο τα ακόλουθα ερωτήματα για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως:

«1) Συμβιβάζεται με την αρχή του κοινοτικού δικαίου περί απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγένειας, όπως εκφράζεται στο άρθρο 7 του κανονισμού 1612/68, το γεγονός ότι το Ηνωμένο Βασίλειο εξαρτά την καταβολή, εκ μέρους ενός ταμείου κοινωνικών παροχών, των εξόδων κηδείας από μια εδαφική προϋπόθεση, και συγκεκριμένα την προϋπόθεση της τελέσεως της κηδείας εντός του Ηνωμένου Βασιλείου;

2) Εξαρτάται η απάντηση στο πρώτο ερώτημα από κάποιο από τα ακόλουθα στοιχεία:

α) Πρέπει, για να εξακριβωθεί αν υφίσταται έμμεση διάκριση λόγω ιθαγένειας, να εξετάζεται:

i) αν οι υπήκοοι άλλων κρατών μελών, εφόσον ενεργούν ευλόγως και κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, έχουν, λόγω της εδαφικής αυτής προϋποθέσεως, λιγότερες πιθανότητες να λάβουν το επίδομα απ' ό,τι οι υπήκοοι του Ηνωμένου Βασιλείου (και, σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, πρέπει να αποδεικνύεται ότι, λόγω της προϋποθέσεως

αυτής, πιθανότητες να λάβει το επίδομα έχει ένα σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό υπηκόων άλλων κρατών μελών απ' ό,τι υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου);

προϋποθέσεως οφειλόταν σε λόγους άσχετους προς την ιθαγένεια, και συγκεκριμένα σε οικονομικούς λόγους;»

B — Η γνώμη μου επί της υποθέσεως

ii) ή αν είναι ουσιωδώς δυσχερέστερο στην πράξη να πληρούν την προϋπόθεση αυτή οι υπήκοοι των άλλων κρατών μελών;

iii) ή πρέπει να εφαρμοστεί άλλο κριτήριο και, αν ναι, ποιο;

β) Αρκεί σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση η σύγκριση μεταξύ των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου και των υπηκόων του συγκεκριμένου κράτους μέλους του οποίου ο αιτών έχει την ιθαγένεια ή είναι αναγκαία η σύγκριση μεταξύ των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου και των υπηκόων όλων των άλλων κρατών μελών;

3) Είναι δυνατόν η προϋπόθεση αυτή να καταλήγει σε παράνομη διάκριση λόγω ιθαγένειας και/ή μπορεί ο αιτών να επικαλείται τη διάκριση αυτή, όταν η εκ μέρους του αιτούντος μη πλήρωση της

13. Όπως προαναφέρθηκε, οι διάδικοι της κύριας δίκης συμφωνούν — ορθώς, άλλωστε — ότι το εν προκειμένω επίμαχο επίδομα κηδείας συνιστά κοινωνικό πλεονέκτημα υπό την έννοια του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68. Αντιθέτως, η διαφορά τους αφορά το ζήτημα αν η προϋπόθεση τελέσεως της κηδείας εντός του Ηνωμένου Βασιλείου συνιστά παράβαση της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, την οποία θεσπίζει η διάταξη αυτή. Συναφώς, συμφωνώ με την άποψη της Επιτροπής ότι στα υποβληθέντα ερωτήματα μπορεί να δοθεί ενιαία απάντηση.

Ως προς τη δυσμενή διάκριση

14. Είναι προφανές ότι μια προϋπόθεση, όπως η επίμαχη εν προκειμένω, δεν συνιστά εμφανή διάκριση, δεδομένου ότι ισχύει τόσο για τους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου όσο και για τους υπηκόους άλλων κρατών μελών. Όμως κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, η βάση του άρθρου 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 και άλλων παρόμοιων διατάξεων, αρχή της ίσης μεταχειρίσεως απαγορεύει «όχι μόνο τις εμφανείς διακρίσεις λόγω ιθαγενείας, αλλά και κάθε μορφή συγκεκριμένης διακρίσεως, η οποία, κατ' εφαρμογή

άλλων κριτηρίων διακρίσεως, καταλήγει στην πράξη στο ίδιο αποτέλεσμα»⁸.

15. Η επίμαχη προϋπόθεση ισχύει τόσο για τους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου όσο και για τους υπηκόους άλλων κρατών μελών. Ωστόσο, όπως ορθώς παρατήρησαν ο O'Flynn και η Επιτροπή, υπάρχει ο κίνδυνος η προϋπόθεση αυτή να έχει δυσμενείς συνέπειες ιδίως για τους υπηκόους άλλων κρατών μελών. Όπως προκύπτει εκ πείρας, πολλοί διακινούμενοι εργαζόμενοι, οι οποίοι εργάζονται ή έχουν εργασθεί σε άλλο κράτος μέλος, εξακολουθούν να αισθάνονται συνδεδεμένοι με τη χώρα καταγωγής τους. Είναι επομένως πολύ πιθανότερο οι εν λόγω διακινούμενοι εργαζόμενοι να προτιμούν την τέλεση της κηδείας των μελών της οικογενείας τους στη χώρα καταγωγής τους ή να θέλουν να τελεσθεί η δική τους κηδεία στη χώρα αυτή παρά να επιλέγουν τη λύση αυτή οι υπήκοοι του Ηνωμένου Βασιλείου.

16. Βέβαια, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου αναφέρθηκε στο ενδεχόμενο ότι πολλοί υπήκοοι του Ηνωμένου Βασιλείου (καθώς και υπήκοοι τρίτων κρατών, οι οποίοι είναι εγκατεστημένοι στο Ηνωμένο Βασίλειο) θα προτιμούσαν επίσης να τελείται η κηδεία των συγγενών τους στην εκάστοτε χώρα καταγωγής τους, αν τους καταβάλλονταν τα σχετικά έξοδα. Ενόψει του γεγονότος ότι ένα όχι ασήμαντο τμήμα των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου κατάγεται από άλλα κράτη, είναι πολύ πιθανό να ανταποκρίνεται αυτό στην πραγματικότητα. Ωστόσο, τούτο ουδόλως αναιρεί το συμπέρασμα στο οποίο έχω καταλήξει.

Συγκεκριμένα, φρονώ ότι το κρίσιμο ερώτημα έγκειται στο αν είναι πιθανότερο ένας υπήκοος άλλου κράτους μέλους, παρά ένας υπήκοος του Ηνωμένου Βασιλείου, να κηδευτεί ο ίδιος ή να τελήσει την κηδεία των συγγενών του σε ένα άλλο κράτος μέλος. Στο ερώτημα αυτό πρέπει να δοθεί καταφατική απάντηση. Όταν οι υπήκοοι του ίδιου του Ηνωμένου Βασιλείου, στους οποίους αναφέρθηκε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, είναι άτομα που κατάγονται από τρίτες χώρες, δεν διαφαίνεται γιατί στα εν λόγω πρόσωπα θα γεννώνταν η επιθυμία να κηδευτούν τα ίδια ή να κηδεύσουν τους συγγενείς τους σε άλλο κράτος μέλος⁹. Τούτο θα πρέπει να ισχύει επίσης στην περίπτωση των υπηκόων του Ηνωμένου Βασιλείου, οι οποίοι κατάγονται από άλλο κράτος μέλος της Κοινότητας. Το γεγονός ότι τα πρόσωπα αυτά απέκτησαν την ιθαγένεια του Ηνωμένου Βασιλείου συνιγορεί υπέρ του ότι αισθάνονται εφεξής συνδεδεμένοι με αυτό κυρίως το κράτος μέλος.

17. Δεδομένου ότι η επίμαχη προϋπόθεση, κατά την οποία το δικαίωμα επί του επιδόματος κηδείας εξαρτάται από την τέλεση της κηδείας στο Ηνωμένο Βασίλειο, και επομένως πληροίται ευκολότερα από τους υπηκόους του Ηνωμένου Βασιλείου παρά από τους υπηκόους άλλων κρατών μελών, συντρέχει συγκεκριμένη δυσμενής διάκριση.

18. Ωστόσο, η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου αντιτάσσει το επιχείρημα ότι η ύπαρξη δυσμενούς διακρίσεως μπορεί να

8 — Απόφαση της 23ης Φεβρουαρίου 1994 στην υπόθεση C-419/92, Scholz (Συλλογή 1994, σ. I-505, σκέψη 7).

9 — Τούτο δεν σημαίνει ότι η εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου πρέπει να έχει ως αποτέλεσμα το να περιέλθουν τα πρόσωπα αυτά σε δυσμενή θέση σε σχέση με τους υπηκόους των κρατών μελών. Όπως θα καταδειχθεί κατωτέρω, είναι δυνατή η προσήκουσα διαμόρφωση του συστήματος κατά τρόπον ώστε να είναι σύμφωνο προς το κοινοτικό δίκαιο και να διασφαλίζεται η απολύτως ίση μεταχείριση όλων των ενδιαφερομένων.

γίνει δεκτή μόνο αν η πλήρωση της επίμαχης προϋποθέσεως είναι αδύνατη ή ουσιαστικά δυσχερέστερη εκ μέρους των υπηκόων των άλλων κρατών μελών. Όπως υποστηρίζει, το αν τούτο συμβαίνει πρέπει να εξεταστεί τόσο από ποσοτικής όσο και από ποιοτικής απόψεως. Αφενός, θα πρέπει, να θίγεται ένας σημαντικά μεγαλύτερος αριθμός υπηκόων άλλων κρατών μελών παρά υπηκόων του οικείου κράτους μέλους. Αφετέρου, πρέπει να τεθεί το ερώτημα αν η μη πλήρωση της προϋποθέσεως απορρέει από την ελεύθερη επιλογή του ενδιαφερομένου ή οφείλεται σε μια αναγκαιότητα, αναγόμενη σε εθνικούς και πολιτιστικούς παράγοντες. Η άποψη αυτή, καθώς και η αντίθετη άποψη που υποστηρίζει ο O'Flynn, αποτελούν τη βάση του δευτέρου προδικαστικού ερωτήματος, στοιχείο α', περίπτωση i.

19. Από μια σύντομη επισκόπηση της νομολογίας προκύπτει ότι, σε ορισμένες υποθέσεις σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων, το Δικαστήριο χρησιμοποίησε, πράγματι, ορισμένες διατυπώσεις, από τις οποίες θα μπορούσε να συναχθεί ότι δυσμενής διάκριση λόγω ιθαγένειας συντρέχει μόνο αν η συγκεκριμένη νομοθεσία κράτους μέλους αφορά πολύ περισσότερο υπηκόους άλλων κρατών μελών παρά δικούς του υπηκόους. Έτσι, το 1978, σε μια διαδικασία λόγω παραβίασεως της Συνθήκης που είχε κινήσει η Επιτροπή κατά της Ιρλανδίας, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η επίμαχη ρύθμιση έθετε σε δυσμενέστερη μοίρα ένα «μεγάλο μέρος» των αλιευτικών στόλων άλλων κρατών μελών, ενώ δεν ίσχυε αντιστοίχως για Ιρλανδούς υπηκόους¹⁰. Με την απόφασή του Stanton, που εκδόθηκε το 1988, το Δικαστήριο έκρινε ότι η βελγική διάταξη που είχε υποβληθεί στην κρίση του έθετε σε δυσμενέστερη θέση τους ανεξάρτητους εργαζομένους που ασκούσαν μισθωτή δραστηριότητα σε άλλο κράτος μέλος.

Ωστόσο, το Δικαστήριο αποφάνθηκε ότι δεν μπορούσε να αποδειχθεί ύπαρξη έμμεσης διακρίσεως λόγω ιθαγενείας, δεδομένου ότι «δεν προσκομίστηκε στο Δικαστήριο κανένα στοιχείο» από το οποίο να προκύπτει ότι τα πρόσωπα που είχαν τεθεί σε δυσμενέστερη μοίρα ήταν «αποκλειστικά ή κατά κύριο λόγο μη Βέλγοι υπήκοοι». Για τους λόγους αυτούς, «παρήλκε η συζήτηση» επί του άρθρου 6 της Συνθήκης ΕΚ (κατά τον χρόνο εκείνο επρόκειτο για το άρθρο 7 της Συνθήκης ΕΟΚ)¹¹. Η απόφαση Spotti, η οποία εκδόθηκε το 1993, αφορούσε τη γερμανική νομοθεσία σχετικά με τη δραστηριότητα των λεκτόρων ξένης γλώσσας, η οποία τους έθετε σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με άλλους επιστημονικούς συνεργάτες. Το Δικαστήριο τόνισε ότι «η μεγάλη πλειοψηφία» των λεκτόρων ξένης γλώσσας ήταν «αλλοδαπής ιθαγενείας» και ότι, συνεπώς, η γερμανική νομοθεσία συνιστούσε έμμεση δυσμενή διάκριση λόγω ιθαγενείας¹².

20. Ωστόσο, στις αποφάσεις αυτές αντιπαρατίθεται ένας μεγάλος αριθμός αποφάσεων, στις οποίες η διαπίστωση μιας συγκεκριμένης δυσμενούς διακρίσεως δεν εξαρτιόταν από μια τέτοια προϋπόθεση.

21. Π.χ., η υπόθεση Pinna, η απόφαση επί της οποίας εκδόθηκε το 1986, αφορούσε μια διάταξη η οποία προέβλεπε τη χορήγηση των γαλλικών οικογενειακών παροχών μόνο σε μέλη της οικογενείας που κατοικούσαν στη Γαλλία¹³. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι επρόκειτο για συγκεκριμένη δυσμενή διάκριση, δεδομένου ότι το πρόβλημα της κατοικίας των μελών της οικογενείας εκτός της Γαλλίας ετίθετο «ουσιαστικά για τους διακινούμενους εργαζομένους» από άλλα

10 — Απόφαση της 16ης Φεβρουαρίου 1978 στην υπόθεση 61/77, Επιτροπή κατά Ιρλανδίας (Συλλογή τόμος 1978, σ. 167, σκέψη 79).

11 — Απόφαση της 7ης Ιουλίου 1988 στην υπόθεση 143/87, Stanton (Συλλογή 1988, σ. 3877, σκέψη 9). βλ., επίσης, την απόφαση της ίδιας ημερομηνίας στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις 154/87 και 155/87, Wolf κ.λπ. (Συλλογή 1988, σ. 3897, σκέψη 9).

12 — Απόφαση της 20ης Οκτωβρίου 1993 στην υπόθεση C-272/92, Spotti (Συλλογή 1993, σ. I-5185, σκέψη 18).

13 — Απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1986 στην υπόθεση 41/84 (Συλλογή 1986, σ. 1).

κράτη μέλη¹⁴. Στην ίδια προσέγγιση προέβη το Δικαστήριο και στις υποθέσεις Roviello¹⁵, Allué κ.λπ.¹⁶ και Le Manoir¹⁷.

22. Η υπόθεση Biehl¹⁸ αφορούσε μια διάταξη της νομοθεσίας του Λουξεμβούργου, κατά την οποία η επιστροφή του επιπλέον καταβληθέντος φόρου εισοδήματος ήταν δυνατή μόνο εφόσον ο υποκειμενος στον φόρο είχε εγκατασταθεί στο Λουξεμβούργο ή είχε εγκαταλείψει τη χώρα κατά τη διάρκεια του οικείου έτους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι επρόκειτο για συγκεκριμένη δυσμενή διάκριση, δεδομένου ότι η επίμαχη ρύθμιση επαγόταν τον κίνδυνο να «θίξει ιδίως» τους διακινούμενους εργαζομένους¹⁹. Σε παρόμοιο συμπέρασμα κατέληξε το Δικαστήριο και στην υπόθεση Bachmann, που αφορούσε τη φορολόγηση ασφαλιστικών εισφορών²⁰.

23. Στο πλαίσιο της παρούσας υποθέσεως, ιδιαίτερο ενδιαφέρον μου φαίνεται να παρουσιάζει η απόφαση Παράσχη²¹. Η υπόθεση αυτή αφορούσε την καταβολή μιας συντάξεως αναπηρίας βάσει του γερμανικού δικαίου. Κατά τη γερμανική νομοθεσία, δικαίωμα λήψεως της παροχής αυτής υπήρχε μόνο εφόσον, κατά τη διάρκεια της περιόδου των 60 μηνών που είχαν προηγηθεί της επελεύσεως της ασφαλιστικής περιπτώσεως, ο αιτών είχε καταβάλει ορισμένο αριθμό μηνιαίων εισφορών. Η περίοδος αυτή μπορούσε, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να παραταθεί, π.χ. σε περίπτωση ασθένειας ή ανεργίας. Ωστόσο, οι προϋποθέσεις

αυτές ήταν διαμορφωμένες κατά τρόπον ώστε να μπορούν να πληρούνται μόνο από εργαζόμενους στη Γερμανία, όχι όμως — ή όχι σε όλες τις περιπτώσεις — από εργαζομένους οι οποίοι είχαν επιστρέψει στη χώρα καταγωγής τους αφού είχαν εργασθεί στη Γερμανία. Το Δικαστήριο έκρινε ότι μπορεί να συντρέχει συγκεκριμένη δυσμενή διάκριση αν ο εθνικός νομοθέτης καθορίζει τις προϋποθέσεις κτήσεως ή διατηρήσεως του δικαιώματος παροχών «κατά τρόπο που στην πραγματικότητα να μην μπορούν να τις εκπληρώσουν παρά μόνον οι ημεδαποί» ή αν καθορίζει τις προϋποθέσεις απώλειας ή αναστολής του δικαιώματος παροχών κατά τρόπον ώστε στην πραγματικότητα «να τις πληρούν ευκολότερα οι υπήκοοι άλλων κρατών μελών»²². Κατ' αντίστοιχο τρόπο θεμελίωσε το Δικαστήριο στην εκδικασθείσα το 1993 υπόθεση Επιτροπή κατά Λουξεμβούργου την ύπαρξη συγκεκριμένης δυσμενούς διακρίσεως με το ότι η επίμαχη στην εν λόγω υπόθεση προϋπόθεση μπορούσε να πληρωθεί ευκολότερα από υπήκοο του Λουξεμβούργου παρά από υπηκόους άλλων κρατών μελών²³.

24. Από τις αποφάσεις αυτές προκύπτει σαφώς, κατά την άποψή μου, ότι υπάρχει συγκεκριμένη δυσμενή διάκριση ήδη στην περίπτωση κατά την οποία διάταξη εθνικού δικαίου εξαρτά τη χορήγηση μιας παροχής από μια προϋπόθεση, η οποία είναι ευκολότερη ή πιθανότερη να πληρωθεί από τους υπηκόους του κράτους αυτού παρά από τους υπηκόους άλλων κρατών μελών. Όπως ήδη ορθώς επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας Van Gerven, με τις προτάσεις του στην υπόθεση Kraus, ο αριθμός των υπηκόων άλλων κρατών μελών, οι οποίοι τίθενται σε δυσμενέστερη θέση από μια τέτοιου είδους ρύθμιση, είναι άνευ σημασίας. Αρκεί

14 — Ό.π. (υποσημείωση 13), σκέψη 24.

15 — Απόφαση της 7ης Ιουνίου 1988 στην υπόθεση 20/85 (Συλλογή 1988, σ. 2805, σκέψη 15).

16 — Απόφαση της 30ής Μαΐου 1989 στην υπόθεση 33/88 (Συλλογή 1989, σ. 1591, σκέψη 12).

17 — Απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 1991 στην υπόθεση C-27/91 (Συλλογή 1991, σ. I-5531, σκέψη 11).

18 — Απόφαση της 8ης Μαΐου 1990 στην υπόθεση C-175/88 (Συλλογή 1990, σ. I-1779).

19 — Ό.π. (υποσημείωση 18), σκέψη 14.

20 — Απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 1992 στην υπόθεση C-204/90 (Συλλογή 1992, σ. I-249, σκέψη 9).

21 — Απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 1991 στην υπόθεση C-349/87 (Συλλογή 1991, σ. I-4501).

22 — Ό.π. (υποσημείωση 21), σκέψη 23. Το Δικαστήριο στηρίχθηκε συναφώς στην απόφαση του της 28ης Ιουνίου 1978 στην υπόθεση 1/78, Kenny (Συλλογή τόμος 1978, σ. 461), όπου είχε ήδη διατυπώσει την ίδια άποψη (σκέψη 17).

23 — Απόφαση της 10ης Μαρτίου 1993 στην υπόθεση C-111/91 (Συλλογή 1993, σ. I-817, σκέψη 10).

η ρύθμιση αυτή «να μπορεί να επάγεται δυνάμει διακρίσεις εις βάρος υπηκόων άλλων κρατών μελών, ανεξαρτήτως του αριθμού.»²⁴

25. Εξάλλου, και οι αποφάσεις που αναφέρθηκαν στην αρχή, οι οποίες δημιουργούν την εντύπωση ότι το Δικαστήριο εξέφρασε σ' αυτές διαφορετική άποψη, μπορούν να εναρμονιστούν απόλυτα με την προσέγγιση αυτή. Στην υπόθεση Stanton, το Δικαστήριο θεώρησε ότι η επίμαχη διάταξη αντέβαινε προς τα άρθρα 48 και 52 της Συνθήκης ΕΚ²⁵. Επομένως, στην υπόθεση αυτή δεν τέθηκε το ζήτημα της βάσει του άρθρου 6 της Συνθήκης ΕΚ (άρθρου 7 της Συνθήκης ΕΟΚ) απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας. Με τις αποφάσεις Spotti και Επιτροπή κατά Ιρλανδίας, το Δικαστήριο, επισημαίνοντας το γεγονός ότι η επίμαχη ρύθμιση έθιγε κυρίως υπηκόους άλλων κρατών μελών, φαίνεται να θέλησε απλώς να δηλώσει ότι κάθε μία από αυτές αποτελούσε σαφώς περιπτώση συγκεκριμένης δυσμενούς διακρίσεως. Υπέρ της εκδοχής αυτής συνηγορεί ιδίως το ότι, στη δεύτερη από τις προαναφερθείσες αποφάσεις, το Δικαστήριο διαπίστωσε κατ' αρχάς ότι απαγορεύονται και οι συγκεκριμένες δυσμενείς διακρίσεις και συνέχισε λέγοντας ότι αυτό συμβαίνει «αναμφισβήτητα» όταν η επίμαχη ρύθμιση θίγει ένα «μεγάλο μέρος» των αλιευτικών στόλων άλλων κρατών μελών²⁶. Συνεπώς, από τις αποφάσεις αυτές δεν μπορεί να συναχθεί ότι η συγκεκριμένη δυσμενής διάκριση υφίσταται μόνο όταν σε δυσμενέστερη θέση τίθεται ένας σημαντικά μεγαλύτερος αριθμός υπηκόων άλλων κρατών μελών.

26. Επιπλέον, όπως ορθότατα επισήμανε η Επιτροπή, όσον αφορά την βάση του άρθρου 48, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΚ απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας το Δικαστήριο έχει ήδη κρίνει ότι απαγορεύεται «κάθε διάκριση», ακόμη και όταν αποτελεί «δευτερευούσης σημασίας πρόσκομμα» στην ισότητα²⁷. Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι μόνο μια τέτοια ευρεία ερμηνεία ανταποκρίνεται στη θεμελιώδη σημασία που έχει η απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας στο σύστημα του κοινοτικού δικαίου.

27. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου επικαλείται επίσης, συναφώς, τη νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με την απαγόρευση εμμέσων ή συγκεκριμένων διακρίσεων μεταξύ ανδρών και γυναικών. Πράγματι, κατά την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου στον τομέα αυτόν, μια ρύθμιση είναι αντίθετη προς την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου, μόνον εφόσον πλήττει πολύ περισσότερες γυναίκες από ό,τι άνδρες (ή πολύ περισσότερους άνδρες από ό,τι γυναίκες)²⁸. Ωστόσο, όπως ορθώς αντέταξε ο Ο'Flynn, η νομολογία αυτή δεν μπορεί να εφαρμοσθεί στον εν προκειμένω επίμαχο τομέα. Όσον αφορά την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, είναι νοητές πολλές περιπτώσεις στις οποίες είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν ορισμένη ρύθμιση θέτει σε δυσμενέστερη μοίρα τις γυναίκες ή τους άνδρες. Υπ' αυτές τις συνθήκες, μπορεί λογικά να θεωρηθεί ότι υφίσταται δυσμενής διάκριση σε βάρος ενός φύλου, μόνο εφόσον η επίμαχη ρύθμιση θίγει πολύ περισσότερες γυναίκες από ό,τι άνδρες ή πολύ περισσότερους άνδρες από ό,τι γυναίκες. Συχνά, στο

24 — Προτάσεις της 13ης Ιανουαρίου 1993 στην υπόθεση C-19/92, Kraus (απόφαση της 31ης Μαρτίου 1993, Συλλογή 1993, σ. I-1663, σ. I-1674, συγκεκριμένα σ. I-1677, παράγραφος 7, υποσημείωση 10).

25 — Όπ.π. (υποσημείωση 11), σκέψη 14.

26 — Όπ.π. (υποσημείωση 10), σκέψη 79.

27 — Απόφαση της 4ης Απριλίου 1974 στην υπόθεση 167/73, Επιτροπή κατά Γαλλίας (Συλλογή τόμος 1974, σ. 179, σκέψη 46).

28 — Βλ., π.χ., την απόφαση της 13ης Μαΐου 1986 στην υπόθεση 170/84, Bilka (Συλλογή 1986, σ. 1607, σκέψη 29)· πιο πρόσφατα βλ., π.χ., την απόφαση της 6ης Φεβρουαρίου 1996 στην υπόθεση C-457/93, Lewark (Συλλογή 1996, σ. I-243, σκέψη 28).

ερώτημα αυτό μπορεί να δοθεί απάντηση μόνο μέσω στατιστικών ερευνών.

Εν προκειμένω, αντιθέτως, η κατάσταση είναι τελείως διαφορετική. Τούτο καθίσταται σαφές αν επιχειρηθεί αξιολόγηση της εν προκειμένω κρίσιμης προϋπόθεσης υπό το πρίσμα των δύο απαγορεύσεων. Έτσι, αν εξετασθεί το ζήτημα αν η προϋπόθεση για τη χορήγηση του επιδόματος κηδεύας είναι αντίθετη προς την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω φύλου, τότε, πράγματι, η απάντηση θα ήταν κάθε άλλο παρά προφανής. Συγκεκριμένα, η επίμαχη προϋπόθεση είναι διατυπωμένη κατά τρόπον ώστε να μη λαμβάνεται καθόλου υπόψη το φύλο του αιτούντος. Συνεπώς, διάκριση λόγω φύλου θα μπορούσε να συντρέχει το πολύ στην περίπτωση κατά την οποία η προϋπόθεση αυτή θα είχε στην πράξη ως αποτέλεσμα να λαμβάνουν την παροχή αυτή πολύ περισσότεροι άνδρες από ό,τι γυναίκες (ως προς το οποίο, φυσικά, εκ πρώτης όψεως δεν υπάρχει καμία ένδειξη). Αντιθέτως, η κατάσταση είναι εντελώς διαφορετική όσον αφορά το ζήτημα αν συντρέχει παράβαση της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας. Από αυτήν ακριβώς την άποψη, η διατύπωση της επίμαχης προϋποθέσεως δεν είναι ουδέτερη. Η εν λόγω προϋπόθεση, καθόσον εξαρτά τη χορήγηση της παροχής από την επέλευση ενός γεγονότος στο έδαφος του Ηνωμένου Βασιλείου, συνιστά μια *εδαφική* προϋπόθεση, η οποία θέτει σε δυσμενέστερη μοίρα τους υπηκόους άλλων κρατών μελών και επάγεται, συνεπώς, συγκεκριμένη δυσμενή διάκριση.

28. Υπ' αυτές τις συνθήκες, παρέλκει η εξέταση του ζητήματος αν τα πρόσωπα που βρίσκονται στην κατάσταση του Ο'Flynn ενεργούν «ευλόγως και κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων» (όπως αναφέρεται στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, στοιχείο α', περίπτωση i) ή λόγω αναγκαιότητας αναγόμενης σε εθιμικούς και πολιτιστικούς

παράγοντες (κατά τη διατύπωση που χρησιμοποίησε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου). Τα ζητήματα αυτά είναι άνευ σημασίας εν προκειμένω.

29. Επίσης άνευ σημασίας είναι το ζήτημα αν η εν προκειμένω κρίσιμη προϋπόθεση, που θέτει το δίκαιο του Ηνωμένου Βασιλείου, περιάγει σε δυσμενέστερη μοίρα τους υπηκόους αποκλειστικά ενός άλλου κράτους μέλους ή τους υπηκόους όλων των άλλων κρατών μελών. Πράγματι, από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι δυσμενής διάκριση λόγω ιθαγενείας συντρέχει ήδη από τη στιγμή κατά την οποία η επίμαχη διάταξη ενός κράτους μέλους θέτει σε δυσμενέστερη μοίρα έστω και μερικούς μόνο υπηκόους άλλων κρατών μελών. Ορθώς η Επιτροπή αναφέρθηκε συναφώς στην απόφαση Roviello, όπου το Δικαστήριο έκρινε ότι το γεγονός ότι ορισμένοι άλλοι διακινούμενοι εργαζόμενοι είναι δυνατό να ευνοούνται από την οικεία ρύθμιση δεν μπορεί «ούτε να εξαλείψει ούτε να αντισταθμίσει» τη διαπιστωθείσα δυσμενή διάκριση²⁹.

30. Τέλος, πρέπει ακόμη να επισημανθεί, όσον αφορά το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, ότι για τη διαπίστωση της υπάρξεως δυσμενούς διακρίσεως είναι άνευ σημασίας τα κίνητρα της συμπεριφοράς του ενδιαφερόμενου διακινούμενου εργαζομένου. Και ως προς το ζήτημα αυτό, τα βασικά επιχειρήματα έχουν προβληθεί από την Επιτροπή. Αρκούμαι επομένως στο να συνοψίσω τα επιχειρήματα αυτά. Όπως παρατήρησε η Επιτροπή, ο γενικός εισαγγελέας Tesouro επισήμανε με τις προτάσεις του στην υπόθεση Παράσχη ότι οι διακινούμενοι εργαζόμενοι «για διαφόρους και προφανείς λόγους» συνηθίζουν να επιστρέφουν στη χώρα καταγωγής τους σε περίπτωση ασθένειας ή

29 — Όπ.π. (υποσημείωση 15), σκέψη 16.

ανεργίας³⁰. Ωστόσο, ούτε ο γενικός εισαγγελέας ούτε το Δικαστήριο θεώρησαν αναγκαίο να εξετάσουν τους λόγους αυτούς. Εξάλλου, αν οι διακινούμενοι εργαζόμενοι αποφάσιζαν να τελέσουν κηδεία στη χώρα καταγωγής τους, θεωρώντας ότι τα έξοδα θα ήταν μικρότερα εκεί, θα επρόκειτο, εν πάση περιπτώσει, για έναν θεμιτό λόγο. Εξάλλου, μπορεί να προστεθεί ότι αυτό εξυπηρετεί επίσης το συμφέρον του επιβαρυνόμενου με τα έξοδα — εν προκειμένω επομένως του Ηνωμένου Βασιλείου. Συνεπώς, το ζήτημα αν η απόφαση του Ο'Flynn στηρίχθηκε σε οικονομικούς λόγους είναι άνευ σημασίας³¹.

31. Τέλος, πρέπει επίσης να εξεταστεί το επιχείρημα της Κυβερνήσεως του Ηνωμένου Βασιλείου ότι δεν υπάρχει κανένα στοιχείο από το οποίο να προκύπτει ότι η επίμαχη προϋπόθεση έχει αποτελέσματα που παρακωλύουν καθ' οιονδήποτε τρόπο την ελεύθερη κυκλοφορία ή την κοινωνική ένταξη. Το επιχείρημα αυτό στηρίζεται πιθανώς στον συλλογισμό ότι ένας διακινούμενος εργαζόμενος ο οποίος, όπως στην προκειμένη υπόθεση, μεταβαίνει σε ένα άλλο κράτος μέλος για να ασκήσει εκεί μισθωτή δραστηριότητα, κατά πάσα πιθανότητα δεν επηρεάζεται στην απόφασή του αυτή από το αν, σε περίπτωση θανάτου μελών της οικογενείας του, θα λάβει ένα επίδομα το οποίο θα του παράσχει τη δυνατότητα να τελέσει την κηδεία στη χώρα καταγωγής του. Κατά την άποψή μου, εντούτοις, ούτε το επιχείρημα αυτό ασκεί επιρροή. Στις προτάσεις μου στην υπόθεση *Bosman* διευκρίνισα ότι η προστατευόμενη με το άρθρο 48 ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων

— στην υλοποίηση της οποίας σκοπεύει και ο κανονισμός 1612/68 — δεν περιορίζεται σε απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, αλλά πρέπει να θεωρείται επίσης ως απαγόρευση των περιορισμών της ελεύθερης κυκλοφορίας³². Τούτο όμως δεν σημαίνει ότι καλύπτονται μόνο οι περιπτώσεις δυσμενούς διακρίσεως, οι οποίες περιορίζουν συγχρόνως την ελεύθερη κυκλοφορία. Επομένως, το άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68 ορίζει τελειώς γενικώς ότι οι αλλοδαποί εργαζόμενοι απολαμβάνουν των ιδίων κοινωνικών πλεονεκτημάτων με τους ημεδαπούς εργαζομένους.

32. Πρέπει επομένως να συναχθεί το συμπέρασμα ότι μια εθνική ρύθμιση, όπως η επίμαχη εν προκειμένω, η οποία εξαρτά τη χορήγηση επιδόματος κηδείας από την προϋπόθεση τελέσεως της κηδείας στο οικείο κράτος μέλος, είναι αντίθετη προς την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού 1612/68. Η ρύθμιση αυτή θα μπορούσε να είναι σύμφωνη προς το κοινοτικό δίκαιο, μόνο αν δικαιολογούνταν από επιτακτικούς λόγους δημοσίου συμφέροντος³³.

Ως προς τη δικαιολόγηση

33. Όπως ορθώς παρατηρεί η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, το αιτούν δικαστήριο δεν έθεσε ρητά το ζήτημα της

30 — Προτάσεις της 6ης Ιουνίου 1991 στην προαναφερθείσα (υποσημείωση 21) υπόθεση *Παράσχη* (Συλλογή 1991, σ. I-4513, συγκεκριμένα σ. I-4516 επ., παράγραφος 13).

31 — Πρέπει να τονιστεί συναφώς ότι, επιπλέον, ο Ο'Flynn δεν δέχεται ότι οι λόγοι που τον ώθησαν να αποφασίσει να τελέσει την κηδεία του γιού του στην Ιρλανδία ήταν οικονομικοί.

32 — Προτάσεις της 20ής Σεπτεμβρίου 1995 στην υπόθεση C-415/93 (απόφαση της 15ης Δεκεμβρίου 1995, Συλλογή 1995, σ. I-4921), παράγραφοι 165 επ.

33 — Απόφαση της 20ής Μαΐου 1992 στην υπόθεση C-106/91, *Ramrath* (Συλλογή 1992, σ. I-3351, σκέψη 31). βλ. επίσης την προαναφερθείσα (υποσημείωση 24) απόφαση *Kraus* (σκέψη 32).

δυνατότητας δικαιολογήσεως της υπό κρίση επαγόμενης δυσμενούς διακρίσεις προϋποθέσεως. Ωστόσο, με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το Δικαστήριο καλείται να απαντήσει στο ερώτημα αν μια προϋπόθεση όπως η υπό κρίση εν προκειμένω είναι αντίθετη προς την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας. Δεδομένου ότι, αν η δυσμενής διάκριση είναι δικαιολογημένη, δεν συντρέχει τέτοια αντίθεση, μου φαίνεται αναγκαίο να εξεταστεί εν συντομία και το ζήτημα αυτό, ώστε να δοθεί στο εθνικό δικαστήριο η δυνατότητα να εκδώσει την προσήκουσα απόφαση στην υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιόν του.

34. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, απαντώντας σε σχετική ερώτηση του Δικαστηρίου, εξέθεσε ότι ο περιορισμός της χορηγήσεως της παροχής στις περιπτώσεις στις οποίες η κηδεία τελείται στο Ηνωμένο Βασίλειο αντανάκλα απλώς τον γεωγραφικό περιορισμό των υποχρεώσεων, που αποτελούν τον λόγο θεσπίσεως του μέτρου. Πρόκειται συγκεκριμένα για τη μέριμνα του Ηνωμένου Βασιλείου να διασφαλίσει, στην περίπτωση του θανάτου ενός προσώπου, την τέλεση τουλάχιστον μιας απλής κηδείας.

35. Παρόμοιοι λόγοι δεν μπορούν να δικαιολογήσουν τη θέση σε δυσμενέστερη μοίρα των διακινουμένων εργαζομένων, η οποία διαπιστώθηκε ανωτέρω. Η εν ισχύι ρύθμιση αποκλείει πλήρως το δικαίωμα λήψεως του επιδόματος κηδείας, όταν η κηδεία δεν τελείται στο Ηνωμένο Βασίλειο. Είναι απολύτως ορθή η παρατήρηση του O'Flynn ότι η παροχή δεν χορηγείται, επομένως, ούτε όσον αφορά τις δαπάνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τούτο προκύπτει με παραδειγματικό τρόπο από τα πραγματικά περιστατικά της παρούσας υποθέσεως. Όπως ισχυρίζεται ο O'Flynn, όταν ο γιός του απεβίωσε, έπρεπε να αγοράσει ένα φέρετρο. Προς τούτο απευθύνθηκε σε εργολάβο κηδειών στο

Ηνωμένο Βασίλειο. Τα έξοδα για το πιστοποιητικό θανάτου και τη θρησκευτική τελετή, η οποία έγινε στο Λονδίνο, πραγματοποιήθηκαν επίσης στο Ηνωμένο Βασίλειο. Ο O'Flynn δεν μπορούσε να ζητήσει επίδομα για όλα αυτά τα έξοδα, αποκλειστικά και μόνο επειδή η κηδεία αυτή καθαυτή τέλεστηκε σε άλλο κράτος μέλος. Αυτά όμως τα έξοδα θα είχαν ανακύψει ακόμη και αν ο O'Flynn θα είχε κηδεύσει τον γιό του στο Ηνωμένο Βασίλειο. Στην περίπτωση αυτή θα είχε καταβληθεί επίδομα κηδείας και θα είχαν αποδοθεί τα έξοδα αυτά (μέχρι το προβλεπόμενο από τον νόμο όριο). Από τούτο προκύπτει με σαφήνεια ότι οι λόγοι που προβάλλει η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την υφιστάμενη ρύθμιση.

36. Η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου υποστηρίζει ότι η επέκταση της χορηγήσεως του επιδόματος κηδείας σε περιπτώσεις στις οποίες η κηδεία τελείται σε άλλο κράτος μέλος θα είχε ως αποτέλεσμα μια δυσβάστακτη αύξηση των εξόδων της παροχής αυτής, τα οποία βαρύνουν το κράτος. Το επιχείρημα αυτό δεν είναι, κατά την άποψή μου, ορθό. Αν ο O'Flynn είχε αποφασίσει να τελήσει την κηδεία στο Ηνωμένο Βασίλειο, θα είχε δικαίωμα λήψεως επιδόματος κηδείας. Στο μέτρο επομένως που ο O'Flynn ζήτησε μόνο την επιστροφή των εξόδων που ούτως ή άλλως ανέκυψαν και καταβλήθηκαν εντός του Ηνωμένου Βασιλείου, δεν προκύπτει πρόσθετη επιβάρυνση για το Ηνωμένο Βασίλειο. Το ίδιο θα ίσχυε και στην περίπτωση κατά την οποία ο O'Flynn θα ζητούσε να λάβει επίδομα κηδείας ίσο με τα έξοδα μιας απλής κηδείας στο Ηνωμένο Βασίλειο (υπό την προϋπόθεση, φυσικά, ότι τα έξοδα στα οποία είχε πράγματι υποβληθεί θα ανέρχονταν τουλάχιστον στο ποσό αυτό)³⁴.

34 — Κατά την Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, τα έξοδα αυτά ανέρχονται σήμερα, σε περίπτωση ενταφιασμού, σε περίπου 1 000 UK£.

Πρόσθετη επιβάρυνση θα υφίστατο, αν το Ηνωμένο Βασίλειο όφειλε να καταβάλει *ολόκληρο* το ποσό των εξόδων για μια κηδεία σε άλλο κράτος μέλος — επί παραδείγματι, και όλα τα έξοδα μεταφοράς. Ωστόσο, το κοινοτικό δίκαιο δεν επιβάλλει τέτοια υποχρέωση στο Ηνωμένο Βασίλειο. Μια ρύθμιση η οποία θα περιόριζε το χορηγούμενο επίδομα κηδείας σε ένα ποσό, το οποίο αντιστοιχεί στα έξοδα που θα πραγματοποιούνταν σε περίπτωση τελέσεως της κηδείας στο Ηνωμένο Βασίλειο, θα εξάλειφε την παράβαση του κοινοτικού δικαίου, χωρίς να επιβαρύνει το Ηνωμένο Βασίλειο με πρόσθετα έξοδα. Μια τέτοια ρύθμιση θα μείωνε επίσης ή και θα καταργούσε εντελώς τις δυσκολίες, οι οποίες — όπως παρατηρεί η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου — είναι δυνατόν να προκύψουν κατά τον έλεγχο των εξόδων που έχουν πραγματοποιηθεί σε άλλα κράτη μέλη. Επιπλέον, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι και η ισχύουσα σήμερα ρύθμιση προβλέπει, σε έναν ιδιαίτερο τομέα, ένα τέτοιο ανώτατο όριο.

Συγκεκριμένα, όπως προαναφέρθηκε, τα ιδιαίτερα έξοδα, που απαιτούνται συνεπεία των θρησκευτικών πεποιθήσεων του αποβιώσαντος, αποδίδονται μόνο μέχρι το ποσό των 75 UK£³⁵.

37. Παρεμπιπτόντως μόνο ας αναφερθεί ότι η ισχύουσα ρύθμιση οπωσδήποτε δεν είναι απολύτως συνεπής. Πράγματι, όπως παραδέχθηκε η Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου, το επίδομα κηδείας χορηγείται και στην περίπτωση κατά την οποία ένα πρόσωπο, μολονότι έχει ζήσει στη Βόρεια Ιρλανδία, κηδεύεται στην Ιρλανδία. Η ειδική αυτή ρύθμιση, ακόμη και αν μπορεί να εξηγηθεί από προφανείς πολιτικούς λόγους, δείχνει ότι μια επέκταση του εν προκειμένω κοινωνικού πλεονεκτήματος σε περιπτώσεις κατά τις οποίες η κηδεία πραγματοποιείται σε άλλο κράτος μέλος, δεν φαίνεται αδιανόητη ούτε στην Κυβέρνηση του Ηνωμένου Βασιλείου.

Γ — Πρόταση

38. Συνεπώς, στα ερωτήματα του Social Security Commissioner πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι μια εθνική ρύθμιση, όπως η υπό κρίση εν προκειμένω, η οποία εξαρτά τη χορήγηση του επιδόματος κηδείας από την προϋπόθεση της τελέσεως της κηδείας στο οικείο κράτος μέλος, είναι αντίθετη προς την απαγόρευση των διακρίσεων λόγω ιθαγενείας, που προβλέπεται στο άρθρο 7, παράγραφος 2, του κανονισμού (ΕΟΚ) 1612/68.